

des⁴: imo qui non incipit, sed se defendit, a peccato immunis esse potest, si id facit cum moderamine inculpatae tutelae.

Articulus II.

De restitutione ex famae et honoris laesione oriunda.

1191 I. Restitutionis obligatio oritur ex omni et sola diffamatione, qua peccatum est contra *justitiam*: quare ubicunque supra art. pr. dictum est, delinqui probabiliter contra solam caritatem, obligatio restitutionis, utpote saltem dubia, urgeri nequit, si — ut communiter obtinet — haec restitutio notabiliter incommoda vel gravis est.

II. Obligatio restituendi famam laesam urget omnes eos, qui aut ipsi injuste famam alienam laeserunt, aut causa efficax injusta fuerunt, sive principaliter, sive secundarie: qui autem sine peccato gravi alienam famam laesit, tenetur quidem, si potest, damnum famae impedire aut resarcire, sed non cum incommodo relative gravi.

III. Modus autem reparandi famam diversus est in simplici detractione et in calumnia. Qui enim calumniatus est, debet, si necesse fuerit, etiam aperte retractare: qui autem simplicem detractionem fecit, aperte retractare per mendacium nequit; verum *restrictione utens* retractare per se et potest et debet. E. g. qui alterum adulterii in-cusavit, quod re ipsa commissum quidem est, sed nondum publice notum, verissime dicere potest aut etiam debet, se errasse seu se *falso alterum adulterum esse* dixisse; nam adulter sine restrictione ille dicitur, cujus adulterium *notum est*, et proin *restricto sensu* vere negatur, eum adulterum esse, qui ut talis *notus non est vel probari nequit*.

At quoniam saepe accidere potest, ut in simplici detractione ejusmodi retractatio efficax fieri nequeat: vix aliud superest, quam ut quaeratur opportunitas illum, qui antea est diffamatus, dextre coram iisdem laudandi, etiamsi fiat in aliis rebus, et sic, quantum fieri possit, damnum resarciendi. S. Alph. n. 992.

IV. Ab obligatione retractandi diffamationem excusare potest 1) difficultas relative nimis magna et excedens ex parte diffamatoris, 2) inefficacia retractationis praevisa, 3) reparatio famae aliunde jam orta, 4) remissio ex parte ejus, qui est diffamatus, legitime facta.

V. Honor laesus restitui debet sicut laesus est, ita saltem ut reparatio iis innotescat, coram quibus contumelia sit illata.

1192 **Uberior explicatio.** Ad I. nota: 1. Si contra justitiam peccatum diffamationis commissum est, etiam alia damna, si quae secuta sunt et aliquo modo praevideri poterant, ut in bonis fortunae, resarciri debent: quae obligatio reparandi damna in bonis fortunae transit etiam ad haeredes, quum reparatio *famae* ad personalem obligationem restringatur.

2. Ipsum autem damnum famae illatum, si in se reparari nequit, ut pecunia compensetur, urgeri nequit: S. Alph. n. 1000 cum plurimis docet, *probabilius* eam non esse obligationem. Nihilominus

judex, si causa ad ipsum deferatur, multam imponere — si lex id permittit — justissime potest; neque injuste agit, qui pro fama laesa pecuniarum compensationem a diffamatore postulat, nisi velit in iudicium vocari. Cf. Less. l. 2 ep. 11 n. 96.

3. Imo quum a non paucis doceatur, famam laesam, si quis restituere nequeat, ex obligatione pecunia compensari debere: aliqui ex hac non improbabili opinione inferunt, posse diffamatum in tali casu occulta compensatione secundum prudentis iudicium et aestimationem uti: quod nihilominus S^o Alph. n. 1001 non probatur, et revera quum jus diffamati dubium sit, et obligatio diffamatoris practice nulla, haec compensatio, nisi aliae circumstantiae accedant, non est permittenda.

4. Id vero admitti potest, ut, si mutua facta sit famae aut honoris laesio, atque unus nolit reparationem facere, etiam alter interim obligationem suam pro suspensa habere possit, ut vid. tali modo adversarium urgeat ad mutandam voluntatem: modo ne diffamatio illata etiam in alios redundet. S. Alph. n. 999 cum Busenb. et innumeris aliis, ut Less. l. 2 cap. 11 n. 133, Laym., Sylv., Roncaglia, Holzm. etc. contra Navarr., Lugo, Cajetan. etc. Similiter fere debitor, qui a suo creditore diffamationem passus fuerit, dilata solutione debiti urgere potest diffamatorem, ut sibi famam restituat: modo ne agatur de tanto debito, quod comparisonem cum dispendio famae nullo modo sustineat. Cf. Lessius l. c. n. 97.

Ad II. 1. Qui excitavit ad injustam diffamationem, debet in 1193 defectu diffamatoris famam restituere, atque alia damna reparare.

2. Qui crimen revelavit eis, quos putabat prudenter, illud amplius divulgaturos non esse, non tenetur nisi apud eos reparationem facere: secus si praevideat, eos facile evulgaturos esse; nam tum nisi *ipsi* apud suos auditores rem retractent et sic porro, primus diffamator tenetur apud omnes mediatos auditores reparationem facere, *quantum est possibile*. Practice in simplici detractione saepe aliud non relinquitur, nisi ut cum retractatione apud immediatos auditores jungatur seria exhortatio, ut ex sua parte hi etiam retractationem faciant.

3. Qui sine culpa, aut sine culpa gravi famam laesit, debet tum, quum primum errorem animadvertat, modo non difficulter possit, reparationem famae facere: quod si deliberate negligit, jam ex gravi culpa injusta ad sequentia damna sive majoris diffamationis, sive bonorum fortunae etc. restituenda tenetur.

Ad III. Modos retractandi detractiones, quae factae fuerint narrando crimen occultum, S. Alph. n. 992 quosdam assignat, qui omnes nituntur in restrictione non pure mentali, sc. dicere diffamatorem posse: 1) se errasse vel se deceptum esse: quia quodlibet peccatum error est et deceptio; 2) se falsum dixisse, vel mentitum esse, eo quod peccata in genere a S. Script. falsitates et mendacia dicuntur. Equidem puto, potiore etiam jure dici posse et debere a diffamatore, se *non verum*, seu *falsum dixisse*, vel: quod dixerit, verum non esse; nimirum eo sensu, quem supra indicavi.

Ad IV. 1. Circa condonationem ex parte ejus, qui damnum famae 1194 passus est, notari debet, hanc condonationem valide fieri non posse, si dif-

famatio aliunde damnum redundat in alios; nam alieni damni condonationem nemo facere potest.

2. Circa moralem impotentiam famae reparandae id adverte:

1) eam existere posse, si diffamator praevidet, auditores retractationi fidem non esse adhibuituros: quod si ita est, *indirecta* reparatio locum habet; 2) si nescit amplius, coram quibus crimen narraverit; 3) si crimen etiam aliunde notum factum est; 4) si ex retractatione diffamator ipse damnum longe majus, v. g. in bonis altioris ordinis, aut in fama longe majoris momenti, pati deberet: id quod aliquando in ipsa calumnia accidere potest. S. Alph. n. 1002.

3. Ad reparationem aliunde factam revocari potest casus, quo diffamatio ante longum tempus facta oblivioni data est.

Mazzotta (l. c. pag. 334), cui videtur S. Alph. n. 998 consentire, dicit: „si prudenter existimetur (S. Alph. „si probabiliter creditur“), infamiam jam abiisse in oblivionem; tunc enim non teneris, sive falsum imposueris, sive verum: nisi periculum sit, ut infamia postea reviviscat.“ Videlicet in ultima hypothesis aliqua obligatio reparandi remanet. At non solum hoc periculum attendi debet, sed etiam contrarium periculum, sc. renovandi per ipsam retractationem memoriam criminis. Quod quum quoad narrationem veri criminis occulti gravius esse possit, quam in calumnia, in *dubio* simplex detractio potius non revocanda, sed oblivioni relinquenda est; in *calumnia* vero positive *constare debet probabili iudicio* de oblivione infamiae. V. S. Alph. ib.

4. Quoniam igitur ipsa revocatio interdum potius novum damnum famae inferre, quam damnum resarcire potest, atque haec revocatio diffamatori satis difficilis est, majoris confirmationis causa praestat notare, quae S. Alph. l. c. addit:

1) ad restitutionem famae requiritur *moralis certitudo*, quod detractor fidem obtinuerit apud auditores. Nec raro accidit, quod his detractoribus fides non praestatur, maxime si detractor loquatur ex ira, vel alia passione, nec detractio aliorum testimoniis aut aliter firmetur; 2) advertendum, quod retractatio per se affert infamiam retractanti, unde quando dubitatur de oblivione infamationis (i. e. si putatur, oblivionem adesse), non videtur quis teneri damnum certum pati ad reparandum incertum damnum proximi (addit S. D., id valere, nisi proportio sit inter illud damnum certum et damnum dubium, in quo relinquitur alter injuste olim diffamatus); 3) crimen praesumendum esse oblitum, si *per multum tempus* (multos annos) mentio de illo facta non fuerit.

5. Excusatio a reparanda fama nondum excusat ab obligatione reparandi alia damna: imo etiam *indirecta* famae reparatio per laudes dextre collatas neque ita dura, neque ita impossibilis est.

1195 Ad V. 1. Qui injuste laesit honorem proximi, debet illum restituere: si laesit publice, publice; privatim, si privatim laesit.

2. Qui laesit negative, i. e. non exhibendo honorem, ut satisfaciat, honorem denegatum exhibere debet: nisi forte illa denegatio ex circumstantiis positivae contumeliae aequivaluerit.

3. Qui laesit positive, honorem alias non debitum exhibere, imo non raro veniam petere debet. Nimirum 1) si Superior inferiorem dehonora- vit, sufficere potest, ut amice salutet, honorifico nomine appellet; 2) inter aequales sufficere potest: invitatio ad mensam, locum honorificum cedere; 3) si gravior fuit offensa, praecipue si inferior Superiorem dehonora- vit, petitio veniae necessaria plerumque est.

4. Veniae petitio per ipsum offensorem non est semper absolute ne- cessaria; sed adhiberi potest persona intermedia, modo honor publice red- datur: tamen pro gravitate injuriae offensus personalem satisfactionem petere potest. Neque ipsa familiaris allocutio, qua offensus cum offensore utitur, semper pro condonatione haberi potest; etsi sc. sit signum *odii* di- missi, non tamen per se signum juris habendae satisfactionis remissi.

5. Si cum honoris laesione conjuncta est diffamatio, etiam famae re- parationem fieri debere, manifestum est. Cf. de his omnibus Mazz. l. c. p. 436.

Caput III.

De secreto generatim sumpto ejusque laesione.

I. Secretum aliud est naturale tantum, aliud promissum, aliud ¹¹⁹⁶ commissum. Naturale dicitur, quod ex sola natura rei cognitae ex- surgit, eo quod res ipsa exigat, ne cum aliis communicetur. Quodsi ad hanc obligationem, qua quilibet adstringitur, ne jus alterius, cujus interest secretum servari, laedat, alia obligatio accedit nulla, secretum *naturale tantum* dicitur.

Secretum *promissum* est, quod oritur ex promissione post rem cognitam accedente, sive res ex natura sua secretum postulavit, sive non.

Secretum *commissum* est, cujus notitia hauritur ex communicatione alterius sub onere, ne ulterius reveletur: igitur promissio tenendi se- cretum antecedit rei cognitionem; in secreto promisso e contrario eam subsequitur. Perinde est, utrum onerosa haec promissio antecedens explicite data sit, an implicite et tacite tantum.

II. Generalis regula circa licitatem violandi aliquando secretum haec est: licere secretum manifestare, si haec manifestatio necessaria est ad grave damnum avertendum, sive damnum commune, sive pri- vatum proprium, sive alienum: imo secundum leges caritatis et legalis justitiae haec manifestatio fieri potest obligatio.

III. Verum haec generalis regula in diversis secretis diversimode ¹¹⁹⁷ applicari debet.

1. In *secreto naturali tantum* violatio ex eo nondum fit illicita, quod alter, de cujus causa agitur, forte majus damnum subeat, quam quod ego a me avertam. At si injuste in notitiam rei venerim, non licebit usus illius secreti cum alterius damno, nisi alter me ita injuste vexet, ut pro defensione invadere possim ejus secretum, aut nisi de meo gravissimo damno agatur. Confer quae supra dicta sunt de *teste* (n. 821).